

En jeg-fortællers historie

Af Henrik Hansen

Da Blicher rundede de 200 år, hændte det midt i festivitassen at dagbladene kunne berette om en hidtil ukendt blichernovelle.

Det var en nyhed og især de dagblade, der havde deres virke i Blichers fødeland mente at den nok skulle kunne fortælle forskningen et og andet, som den ikke vidste i forvejen. De, der kendte Blicher bedre kunne imidlertid konstatere, at novellens betydning i så henseende næppe overskred dens øjeblikkelige nyhedsværdi. Den bekræftede snarere, hvad man allerede vidste i forvejen, at Blicher gerne lod 7 og 5 være lige, hvad angik afvejningen af de kunstneriske og de pekuniære interesser.

Men selv om den lille novelle således ikke i sig selv kunne bidrage med noget nyt, så er historien dog bemærkelsesværdig. Dels fordi den, om end utilsigtet, lader en *novelle* leve op til sit gamle navn af en 'nyhed', dels fordi den dermed også genopliver den sammenhæng, som Blicher oprindeligt måtte skrive sine noveller ind i; Elmquists magasin for litterære nyheder: »Læsefrugter, samlede paa Litteraturens Mark«, senere »Nordlyset«, som han selv redigerede.

Denne oprindelige sammenhæng mellem genren og de *periodiske medier* har blicherforskningen vel egentlig kun beskæftiget sig med i den ene forstand, at den har følt sig forpligtet til at se helt bort herfra – enten ved slet ikke at omtale den, eller ved at tale sig væk fra den. Således Søren Baggesen, der i sin afhandling »Den blicherske novelle« introducerer Blichers debutnovelle på denne måde: »Hvordan novellen har virket blandt tidsskriftets almindelige læsere dengang, tør jeg ikke sige, men jeg ved, at hvis dens yndere og kendere i dag vil berede sig selv en poetisk åbenbaring, kan de blot tage bind 21, 22 og 23 af »Læsefrugter« og begynde at læse dem forfra til de når dens indledende sætning.« (s.254)

De ord er der tradition for, men det er ikke Baggesen der har skabt den; det er faktisk Blicher selv.

Da han begyndte at udgive sine noveller i det førømtalte magasin var det i begyndelsen småt med interessen. Det var nok novellernes til tider lidt egenartede indhold, men også det litterære magasin og det

selskab af mindre bemidlede produkter, som novellerne der var iblandt, der gjorde, at man ikke rigtigt vidste, hvad man skulle mene om dem. Om Blicher har fået samme tanke ved jeg ikke, men det står fast, at han, da lejligheden bød sig, opgav magasinet som udgivelsesform og i stedet samlede sine noveller i en selvstændig bogudgivelse. At det for så vidt var en rigtig disposition viser sig ved, at offentlighedens interesse fra det tidspunkt tager til, således at novellerne relativt hurtigt bliver det væsentligste mål for den litterære offentligheds investeringer i forfatterskabet.

De kunne variere. Men fælles for dem var det, at man valgte at se bort fra novellernes oprindelige hjemsted, det litterære magasin for alskens mere eller mindre kulørte historier.

Nu skulle novellerne have lov til at tale for sig selv – og det kunne de selvfølgelig også, de bedste af dem i al fald. Så kan man spørge, hvor de overhovedet fik sprog fra til det. Debutnovellen synes at pege på, at det nærmest var noget medfødt og – for den sammenligning Søren Baggesen foretager – noget nær en kunstnerisk jomfrufødsel.

Men helt så uskyldigt kom det sig nu ikke.

I »Aarhus Stiftstidende« for d. 25. juni 1816 kunne man læse følgende reklame:

»Fest erprobte Gesundheits-Rezepte,
für schwächliche und entnervte Personen, die durch Onanie,
nächtliche Pollutionen und Ausschweifungen im Beischlaffe die
Kraft der Mannheit verloren haben, desgleichen für kinderlose
Ehegatten.« (Jeppe Aakjær: Blichers Livstragedie I 1903 s.115)

Der følger så forskellige oplysninger om midlets effektivitet, hvordan man forskaffer sig det osv.

Blicher har åbenbart fundet reklamen så tilpas dum, at der måtte kunne gøres en århushistorie af den. Den 6. juli indrykker han selv en reklame i bladet. Her omtales først ovennævnte vidundermiddel, derefter rykker Blicher ud med yderligere et vidundermiddel *til bevarelse af ungdommen*. Det fremgår, at han har afprøvet det på sin seksårige søn med det resultat, at han er blevet et par år yngre. Han har også afprøvet den på sin endnu ufødte datter med det tankevækkende resultat, at hun nu først skal fødes om 30 år. Reklamen er signeret: S. S. Barber i Nibe.

Den måde at give sine meninger til kende på har åbenbart været Blicher tilpas, for han bevæger sig nu med sit pseudonym ind i en dengang hed debat om berberisssens skadelige virkninger for landbruget. Skulle landmanden udrydde den, eller lade være. En tåbelig debat ført med megen lidenskab, men, for de nyetablerede selvejere, en udmærket indøvelse i individuel ansvarsfølelse.

Blicher producerer en række versificerede indlæg for og imod berberisssens. De to kombatanter er S. S. Barber i Nibe og *'den virkelige barber i Nibe'*. Så kan man jo spekulere over, hvem der var hvem. Galskaben i disse fingerede indlæg for og imod tager til. Det flyger med fremmedord, franske, italienske, tyske og latinske brokker, så enhver mening går tabt. Niveaueet bliver lagt med følgende visdomsord af den *'virkelige'* barber, der giver sit besyv med angående recepten for evig ungdom:

Recept.

der He. der da gewagt. Mir in Avisen bekannt zu machen: kömt zur nachricht. Le fronele prend sa pointe, fuyrunculus Caput facit, turbinatur, in conum figurantur.

auf gut teusch.

Das geschwär spitzet sich zu, bekömt einen Kopf.

Nibe, d. 24sten Juli 1816

Sads. Barbafigks. (Blichers Livstragedie, I s.117)

Skal man forstå dette noget særegne forhold til mediet bliver det nødvendigt at se lidt på, hvilket forhold disse medier i sig selv skabte for det litterære udtryk.

Ugeskrifter, nyhedsmagasiner, litterære magasiner og aviser m.m. var på det tidspunkt, da Blicher begyndte at skrive noget relativt nyt. Tidligere havde kommunikationen kun tjent den enevældige statsrepræsentationsbehov, samt formidlet dens administration, typisk i form af *forordninger* og *regulativer*. Nu kommer den også til at formidle borgernes *egne* anliggender, typisk i form af *annonceringer, økonomiske og handelsmæssige efterretninger*, oplysninger af relevans for borgerens private samkvem af mere kulturel tilsnit – alt sammen bundet til sådanne *periodiske* medier.

Denne udvikling hænger naturligtvis sammen med fremvæksten af en *borgerlig offentlighed*, hvor disse forskelligartede medier giver mulighed for at den ny (borgerlige) tredjestands private snusfornuft, funde-

ret i handel og vandel, også kan komme offentligt til orde. En sådan kommunikation indebærer i princippet en *anonymisering* af forfatter/læser-relationen. Da der nu ikke længere står nogen egentlig autoritet bag det skrevne ord, men en *med*-borger, må det skrevne kunne overbevise i sig selv. Det må skabe sin egen autoritet ved at betone *sagligheden*, argumentationen, og ved i det hele taget at formulere sig i et regelret, upersonligt og abstrakt sprog, der ikke kunne vække anstød hos nogen og således heller ikke vække tvivl om skribentens objektivitet.

Men Blicher gør altså det modsatte. Han fører en debat, som er direkte nedbrydende for de principper vedr. diskussion og meningsytninger, som ellers håndhæves i mediet. Det er interessant at se, hvordan offentligheden, i dette tilfælde Aalborg Adresseavis, forholder sig til disse forvrøvede indlæg. Selv om avisen jo kan forstå, at det drejer sig om fingerede, spøgefulde indlæg, må den dog alligevel holde sine læsere underrettede herom i en sagligt refererende form. Om recepten hedder det:

»I Aarhus Avisen falbyder Barberen i Nibe en Recept, hvorved Folk bliver yngre, imod Betaling af en Skilling for hvert Aars Foryngelse, og en Halvdal mere for Damer. Det hele Avertissement synes at skulle være Satire.«

Og om berberisfejden:

... (Ved denne Leilighed torde det vel ikke være afveien at bemærke i Henseende til det i denne Feide forekommende Navn Sads Barbafigisk (!), at det formodentligen skal betyde Stads Barber og Physicus, da nemlig Sads vel er en Skrivefeil istedetfor Stads, og Barbafigisk er en forkortning af Konstudtrykket Barbafigikus.« (Blichers Livstragedie, I s.116)

Galskaben i sundhedsrecepten »synes at skulle være satire« og berberisfejden refereres løbende under gentagne forsøg på at udrede sprogforbistringerne. For avisen måtte der være mening i galskaben – ikke af nogen respekt for det skrevne ord, men åbenbart af respekt for det medie, de her var skrevet ind i.

Den respekt må have givet Blicher noget at tænke over. Mediet måtte jo angiveligt være et sted, hvor alt kunne tages alvorligt, hvad

enten der nu var dækning for det eller ej. Det måtte kunne bruges til at fortælle en god historie. Og det blev det!

Barberen fra Nibe ledsager senere Blicher på hans »Jyllandsreise i sex Døgn«, så forsvinder han ud af forfatterskabet. I stedet skaber han så sin mest berømte novellefigur, landsbydeggen. Men siden hen genopstår barberen i en ny skikkelse, *Peer Spillemand*, nemlig da Blicher får sit eget medie (Nordlyset) at arbejde med.

Peer Spillemand bliver en institution i en del af forfatterskabet, der omfatter novellerne. Til forskel fra Blichers øvrige jeg-fortællere er Peer Spillemand ikke bundet til nogen enkelt novelle. Han bevæger sig frit rundt i det litterære univers, som mediet udspænder. Typisk for ham er det, at han som figur udtrykker den saglighed, som er mediets. Som Aalborg Adresseavis kunne kommentere striden mellem S. S. Barbeer i Nibe og 'den virkelige Barbeer', således kommenterer Peer Spillemand sine egne udsagn og betragtninger; han forlener dem med et skær af saglighed og objektivitet, som de mildest talt ikke besidder. Novellen »Ak! Hvor Forandret!« kan være et eksempel.

I novellens anden linje (bortset fra manchetten) gøres der følgende henvisning til en tidligere novelle i Nordlyset: »(see Nordlysets Juni-hefte 1828!)«. Lidt senere kommenteres novellens hovedperson, Maren, i en oplysende note: »Maae endelig ikke forveksles med Maren den 1ste, Stadsmusikantens Datter. See Nordlyset for 1837, Febr.Hef-tet, Side 233«. Og lidt senere igen ser Peer Spillemand sig nødsaget til at kommentere en i fortællingen forekommende ed:

»Dersom det skulde støde Nogen, at høre en sønderjyds Eed af denne Nørrejydes Mund, da maae jeg anføre til vores Begges Retfærdiggjørelse: at Hr. Lammestrup, der havde dannet sig efter sønderjydske – eller som de hellere vilde hedde holsteenske Prangere, efter dem havde optaget mange smukke og passende Eeder og Talemaader.«

Sådan måtte også Aalborg Adresseavis kommentere og udrede udtrykket »Sads Barbfisk«.

Tonen og anlægget i disse parentetiske bemærkninger og oplysende noter lader sig da uden videre omskrive i mediets egen terminologi: *man bedes tage til efterretning*.

Når Blicher opfinder en person som Peer Spillemand og lader ham

vandre frit og hjemmevant rundt i bladets spalter, kan det kun være et udtryk for, at personen og mediet skal være to sider af samme sag. For begge parter gælder det, at verden er overskuelig og principielt begribelig, når blot man lader sig lede af det saglige ræsonnement. *Peer Spillemand bliver en personifikation af mediets hele erfaringsrum.*

Og hvilke erfaringer? Det kan novellen »Ak! Hvor Forandret!« fortælle en hel del om.

Da Peer Spillemand i denne novelle forlader sin gamle ven, Ruricolus, efter det sidste og lidet opløftende besøg, føler han sig i al fald en erfaring rigere:

»Saaledes kan Tiden udslette, dæmpe, tilintetgjøre Skjønhed, Vid og Munterhed, og hvad den maaskee kunde levne, det skal sikkerlig nok gaac under i Næringsorg, Tidens trofaste Medarbejder.

I graat Humeur forlod jeg tidligt den følgende Dag min stakkels rustificerede Ven, drøvtyggende paa det lidet opbyggelige, forslidte Æmne: tempora mutantur et nos mutamur in illis – Tiden foranderlig er og forandrer os Alle tillige.«

Den erfaring er foregrebet med titlen. Det er novellens grundtema. Allerede i novellens *før*, i det afsnit, som Peer Spillemand kalder sin *fortælling*, gennemspilles temaet flere gange, især efter en fest på Tyreholm:

»Jeg kan ikke med Rolighed slutte dette Capitel, før jeg har gjort Læseren meddeeltig i en Betragtning, der ved selvsamme Lejlighed næsten altid har fremstillet sig. Den er rigtig nok hverken smuk eller lys; men den er naturlig og svarende til Sjælens Stemning Dagen efter en gennemvaaget om just ikke gennemsviret Nat. Hvilken Forandring – har jeg tænkt – bevirker dog et Tidsrum af nogle faa Timer! Vi bliver aldrig opmærksomme paa Tidens Hurtighed, med samt dens hurtige Virkninger paa os selv ... end netop Morgnen efter et Bal.«

Herefter følger der så en opremsning af forfaldet, af hvordan det pynkelige afløses af det derangerede og snuskede. Betragtningen er helt i overensstemmelse med afslutningen, men alligevel værd at bemærke

sig, fordi den giver læseren en mulighed for at se, hvordan Peer Spillemand tænker.

En sådan betragtning får jo egentlig kun gyldighed hvis den, der gør sig den, *vil* være betragter. Og det vil Peer Spillemand. Derfor er han også i det konkrete tilfælde afskåret fra at kunne erfare den *reelle* sammenhæng mellem det pyntelige og det derangede, mellem personer og omgivelser, nemlig *aktivitet, udfoldelse og deltagelse* – ikke tiden i sig selv.

Denne betragterposition lader sig nøjere bestemme:

»Men min søde Maren da? var hun ikke undergaaet samme hjertekjølende Forvandling? ja vel, ja vel! Forandring var hun jo, som Menneske, underkastet; men ingen hjertekjølende: den netop synlige Mathed og smule Uorden gav hende kun et mere smægtende Anstrøg; og jeg behøver blot at sige: at det var ved denne Lejlighed, og paa den selvsamme Formiddag, at jeg i stormende Begejstring forfattede et af mine heldigste Digte: »Til Maren, Morgenen efter Brylluppet.«

Mennesket er nok underkastet vilkåret. Men når Peer Spillemand her kan tillade sig at se bort fra dette, uden at vilkåret må-dementeres, skyldes det, at *mennesket* Maren faktisk ikke har hans interesse. Det har derimod det *billede*, han har skabt sig af hende, og det viser sig at være helt uden for de omgivelser, som hun ellers lever sit liv i. Da Peer Spillemand for første gang skal introducere hende for læseren forsikrer han, at det vil ske »uden Lignelse og uden nogensomhelst Figur«, hvorefter han kalder hende for »den venne Maar og søde Rosensblomme« – »Hun havde læst og følt sin Lafontaine, og jeg behøvede blot at nævne »Lotte« og Mariane for at fremkalde Taarer i hendes himmelklare Øjne«. Og i den her omtalte situation bliver hun til ren digt.

Det er i kraft af denne æstetiserende, sanseløse omgang med provinsen og dens mennesker, at man må forstå den stribe af nederlag og komiske situationer, der bliver ham til del i løbet af opholdet. Han brækker sig over den rå snak ved bordet; han falder i vandet under jagten, og han ryger i muddergrøften, da han galant vil bære Maren over, og det viser sig, at mennesket vejer til mere end de åndfuldheder, han ellers omfatter hende med. *I alle tilfælde opstår komikken i sammenstødet mellem den æstetisk selvoptagne iagttager og miljøets skinbar-*

lige realiteter. Og i dette sammenstød skabes også novellens tema, sådan som Peer Spillemand afsluttende formulerer det.

Vennen har forandret sig, som Peer Spillemand rigtigt konstaterer. Men egentlig kun i den forstand, at han nu falder i med omgivelserne og dermed bekræfter den sammenhæng mellem person og miljø, som Peer Spillemand aldrig har kunnet få ind i sit hoved, så selvoptaget han er:

»Jeg tænkte mig endnu stedse min kjere Ruricolus, den smukke, moderne, pyntelige Student, Damernes Yndling, sine Cammeraters vakkre, velvillige og altid hjælpsomme Ven, livsglad men maadholden og anstændig i alle Nydelser, en dygtig Theolog og dertil en Kjender og Ynder af den skjønne Litteratur; under dette sidste Hensyn havde vi især engang været hinanden uundværlige. Thi higede jeg nu efter at springe af Hesten og kaste mig i hans Arme med det Udraab: »es waren schöne Zeiten, Carlos!« u.s.w. – Men – det kom ganske anderledes.«

Peer Spillemand havde sat sig et mål med sin rejse, ikke blot at gense vennen, men at se sig selv i vennens billede – som noget særligt, afvigende fra de kedelige omgivelser. I stedet for ser han blot de omgivelser, han som betragter aldrig har været på nogen god fod med.

Det kunne have motiveret Peer Spillemand til at flytte et par mentale hegnspæle, til at erkende, at det billede, han har af verden, er for snævert til at kunne stå mål med virkeligheden. Men der sker lige det modsatte. Hegnspælene bliver flyttet, men det er det mentale territorium, der udvides – på omgivelsernes bekostning, ikke omvendt:

Novellen er bygget op over den struktur, som allerede titlen forudgriber. Den består af to afsnit, der er sammenholdt i en tidsrelation, i et *før*, der jævnføres med et *nu*. Dermed kommer de to afsnit til at fremstå som to selvstændige oplevelser, der kun lader sig ligne ved det, som adskiller dem, tiden, de tyve år. Strukturen bliver da en illustration af, at Peer Spillemands afsluttende betragtninger over tiden og forfaldet også har sin saglige begrundelse, *i og med novellens tidsskema*.

Men kun tilsyneladende.

Ved novellens begyndelse gør Peer Spillemand rede for sine forestående gøremål:

»Aldrig saasart var jeg kommen tilbage fra min Kjøbenhavnsrejse i Foraaret (see Nordlyset Junihefte 1828!), hvor jeg havde fornyet mit Ungdomsvenskab med den lykkelige Justitsraad S..., før jeg besluttede at opsøge en anden gammel Ven, der levede i stille Forborgenhed højt oppe i Jylland. Jeg havde været Vidne til huuslig Lyksalighed i Hovedstaden; jeg ilede nu at opsøge den i en landlig Afkrog.« (min fremhævelse)

I forhold til dette »nu«, fremtræder det følgende som et *før* – som en erindring, der dukker op undervejs på rejsen til vennen, om dengang for tyve år siden. Da den fortælling så er til ende, følger vi da atter Peer Spillemand på hans rejse i nu'et, spændte på, hvad der nu vil ske. Men sagen stiller sig i virkeligheden anderledes:

»Ved Enden af denne min Fortælling vil jeg nu henvise til Begyndelsen, hvor jeg sagde: at jeg efter min Kjøbenhavnsrejse gjorde en Udflugt til Vendsyssel; her leveres *Resultatet* af Samme.« (min fremhævelse).

For det har Peer Spillemand aldrig sagt. Tværtimod sagde han i begyndelsen: »Jeg ilede nu at opsøge den i en landlig Afkrog ...« og ikke »jeg gjorde ...«. Det kan derfor godt være, at novellens *før* og dens *nu* adskiller sig i tid, men de er fælles om at være *erindringer*, og i selve skriveprocessen må det ret beset forholde sig sådan, at gensynet – novellens »nu« – faktisk må ligge forud for novellens »før«. Hvad skulle ellers have motiveret denne fortælling?

Det, der sker, er da, at Peer Spillemand ordner sine erindringer på en anden måde, end det umiddelbart fremgår af novellens tidsskema. Det dækker ikke den reale erfaringsammenhæng, men derimod den æstetiske.

Synet af vennen volder Peer Spillemand sorg. Men sorgen viser sig i denne forbindelse at være omhyggeligt tilrettelagt med nærmest heuristisk effekt: tempora mutantur osv. Den skal udelukkende vidne om én ting, at hans måde at se og erfare verden på – så sandt som tidens gang – har sagens objektive og ikke personens subjektive natur som sit grundlag.

Søren Baggesen taler et sted om, at den blicherske novelle er et spil af masker, der meddeles gennem en maske. Peer Spillemand er den personificerede maske, formet efter den borgerlige offentligheds møn-

ster for erfaringsformidling. Blicher anvender sin maske som jeg-fortæller, sender denne maske ud i en virkelighed, som novellen og han selv ved ganske god besked om, for så ad den vej at fremhæve den stribe af nederlag og erfaringsstab, der opstår i de bestandige brud mellem maske og realitet. Her demonstreres det eftertrykkeligt, hvorledes det borgerlige erfaringsrum kommer til kort i mødet med en mere omfattende virkelighed. – Og det demonstreres, hvilke tab der knytter sig til at bevæge sig inden for dette forsnævrede erfaringsrum, som den borgerlige verden ønsker at indrette for sine individer.

Med disse noveller omfunktionerer Blicher de principper for erfaringsformidling, som offentlighedens medier foreskriver. Hvor disse nødvendigvis må *afpersonalisere* enhver erfaring for overhovedet at kunne gøre den gældende for alle og enhver, gør Blicher det modsatte. Han *personaliserer* dem, binder dem til en fiktiv fortæller, der så gang på gang ufrivilligt afslører, at de steder og personer han udbreder sig om ikke har ret meget at gøre med den verden, han udbreder for læseren. For den læser, der med et eksemplar af »Nordlyset« i hånden og kyndigt vejledt af fortællerens 'objektivitet' måske ellers troede, at dette i sig selv var en måde at komme til verden på.

Bag om formens objektiverende, almengyldige tale lader Blicher altid en anden historie tone frem, der nok så meget handler om erfaringstab og om en rodløshed, der ikke vil forsvinde. Ikke fordi den, som traditionen ellers gerne vil det, skulle angive noget grundvilkår for os mennesker, men fordi den for Blicher – og for novellen – angår de omkostninger, der knytter sig til at komme til verden som et borgerligt individ.

Derfor var det vel heller ikke så mærkeligt, at det borgerlige læsepublikum først lærte at sætte rigtig pris på Blicher, da novellerne ophørte med at cirkulere i magasinet og i stedet for, fire år senere, faldt til ro i en samlet udgivelse. Så var de da i al fald lidt lettere at sætte på plads.